

פרק ז': משיכה עזה לארץ המובטחת

הנסיעות בין טהראן לתל-אביב הפכו לי לשגרה. העייפות והסכנות הכרוכות בהן לא הרתיעו אותי. אדרבא, ליבי נמשך יותר ויותר לארץ המובטחת. באביב 1935 יצאתי שוב לדרך. הפעם אשתי לא נתלוותה אליי, רק ציון, בני הבכור, נסע עמי, שכן רציתי לרשום אותו לפנימיית 'בן משה' ברמת-גן.

לפני צאתי לדרך הבחנתי באדמומית על חוטמי. בניגוד לרבים שאינם פונים לרופאים לפני שהמחלה מגיעה לשלבים קריטיים, נהגתי לפנות לרופאים עם הופעת הכאב הראשון או הסימפטומים הראשונים. הפעם הייתי גם לפני נסיעה. פניתי לד"ר מונת'וב, שהקליניקה שלו הייתה סמוכה לביתנו, כדי שיאבחן מהי הסיבה לשינוי הבלתי רגיל של צבע עור אפי. הוא אבחן את המחלה כ-*א-סוֹרְחִי*,⁹⁹ תופעה המחייבת מתן זריקה. הוא היה רופא מומחה, וידע שקיבלתי זריקה כזאת בילדותי. תחילה ערך ניסוי והזריק רק מספר טיפות מהחומר. מכיוון שלא הייתה כל תגובה שלילית, הוא הזריק לי כעבור שעה את יתר הכמות.

יצאתי לדרך. בוקר אחד, בהגיעי לבגדאד, הרגשתי עם בוקר שינוי במצבי. חשתי כאב והתעלפתי. הוחשתי לבית-החולים. בחדר שבו אושפזתי שמעתי רופא, האומר לעמיתו בצרפתית "מסכן. הוא גומר. צריך להעבירו לחדר של החולים הגוססים". בשומעי זאת, אמרתי בלשון מגמגמת "אני לא מת. אני בעצמי רופא. עליכם לתת לי קלציום ואדרנלין כדי שאתרפא". הרופא, שהיה אנגלי, אמר לאחות שהייתה צרפתייה, למלא אחר עצתי ולתת את התרופות שהזכרתי. האחות מילאה אחר הוראת הרופא. הרופא עצמו ישב לידי שעות, ובלילה ניגש אליי כמה

פעמים. מצבי השתפר במהרה. הרופא בדק אותי בשעות היום, והתיר לי להמשיך בדרכי. עזבתי את בית-החולים, ובו ביום יצאנו מבגדאד בדרך לתל-אביב.

בניגוד למה שנמסר לי בטהראן, התברר לי בתל-אביב שבניית הבית טרם הושלמה. אחי נאלץ למשכן את הבית אצל אמריקאי בשם ברוך, כדי לקבל ממנו הלוואה של 1,000 לירות. לאחר שרשמתי את ציון לפנימייה, חזרתי לטהראן, וכדי שעניין הבית לא יסבך אותי עוד יותר, שלחתי עוד כסף לאחי. 20 אלף תומאן מתוך הסכום נלקחו כהלוואה. כך שהחוב שלי תפח מ-45 אלף תומאן ל-65 אלף.

בשנת 1936 נסעתי שוב לתל-אביב. הפעם עמד הבית על תילו. שקדתי על הפיכתו לבית מרוהט. עתה התקדמו העניינים כרצוננו. כששהיתי מחוץ לטהראן, שמעתי על מותה של סבתא מדלקת ריאות. פטירתה של אישה נפלאה ויוצאת דופן זו ציערה אותי מאוד, ובטרם הספקתי לטעום את טעמו של הבית החדש, נאלצתי לשוב לטהראן.

עוד קרב עם מלאך המוות

בהדרגה הרגשתי שהן בטהראן והן בתל-אביב נכנסתי למערבולות ולהסתבכויות רבות. הנסיעות התכופות בתנאים של אותן השנים, האהבה העמוקה והבלתי מבוקרת לארץ האבות, ההתרוצצות ההכרחית בין טהראן לבין תל-אביב, הנטישה ההדרגתית של רפואת השיניים, השינויים והתהפוכות בענייני משפחתי ומשפחת אבי, שכלפי כל אחד מבניה הרגשתי אחריות - כל אלה גרמו להיחלשותי. לא עבר זמן רב וחליתי במלריה

שהתפתחה עד גבול הסכנה. יום אחד היה לי התקף קשה, ולא יכולתי אפילו לעמוד על רגליי. קראו לרופא ארמני. הוא הזריק לי זריקה בשם פלסמוחין שהייתה חדשה בשוק, והייתה בעלת רעילות גבוהה, הרגשתי רע מאוד, חשתי וחשבתי שמותי קרוב, ושהגיעה שעתו לערוך צוואה. ביקשתי לאתר את דודני רוח-אללה (רוחוללה) גיאנבאז בכל מקום אפשרי, ולהביאו אליי הביתה, כדי שבנוכחותו אערוך צוואה או שאומר לו את תוכנה. כעבור שעה ישב לצדי דודני ידיד נפשי, ובמאמצים גדולים מאוד כשאני מתקשה לנשום, הכתבתי לו את רצוני האחרון. ד"ר מהדי כאמכאר המנוח הובהל למיטתי. שני לילות הוא ישן בביתנו וכשהוטב מצבי הוא סיפר באיזה מצב חמור הייתי שרוי. הוא ציטט שיר פרסי בנוסח הבא:

"אם לילה אחד ייתן לי האל עונש מכאובים
אקח עמי לגן עדן את המוסלמים והכופרים".

התעלמות מיושר ומאמינות

מעניין לדון בגורלנו כיהודים לצד הצרות והתלאות. אינני יודע מהי הסיבה שאנו שוכחים את מצוות התורה או מתעלמים מהן, ומעלים על נס עניינים אחרים מעבר לכל פרופורציה. האם התעלמות מאותן מצוות איננה הסיבה למה שקורה לנו?

אחת ממצוות משה, החוזרת ונשנית, היא יושר, ניקיון כפיים והקפדה על הגינות. לצערי, בנעוריי טעמתי את הטעם המר של ההתעלמות מצד אחי לאמונה, היה לי תמיד קשה להסתגל לכך הן מבחינה אישית והן מבחינה ציבורית.

בשנת 1929 הכרתי את המנוח מ"מ (שמו המלא שמור בתוכן זיכרונותי). הוא התגורר במצרים, שם עסק ביבוא וביצוא. שמונה שנים לאחר ההיכרות פגשתי אותו ב'סְכָא-ג'אָמִיר'.¹⁰⁰ הוא שאלני לשלומי בחמימות, ולאחר מכן התעניין אם אני זקוק למטבע זר. הוא ידע על נסיעותיי התכופות לארץ ישראל, שם יש לי בית. השבתי בחיוב. השנה הייתה שנת 1937 והרפורמות הרציניות של רזא שאה יושמו בכל תחום. עסקות מטבע זר הועמדו בפיקוח ובתקנות חמורות. איש לא היה יכול לרכוש מטבע זר בבנק, רק יצואנים. שילמתי למ"מ כסף איראני לרכישת אלף לירות. סוכם, כי בהגיעו לקהיר הוא ישלח את הסכום הזה לאחי שהיה בארץ ישראל.

מאורעות דמים בארץ ישראל

העולם התגלגל בהדרגה לעבר מלחמת העולם השנייה. המופתי הגדול של פלסטין,¹⁰¹ ידיד ואוהד הנאצים (שאת מנהיגם אדולף היטלר הוא פגש אישית), התסיס את הרוחות נגד היהודים בתעמולתו הארסית. טרוריסטים ערבים השליטו חוסר ביטחון בדרכי הארץ הקדושה. הם נקטו שיטות טרור נגד היהודים, תושבי הקבע או המבקרים.

אהבתי לארץ ישראל לא הרתיעה אותי מלשוב ולבקר בארץ אבותיי. בדרך כלל נסעו עמי כל בני משפחתי. הקטן בילדיי, כרמל, היה בעת ההיא רק בן שמונה חודשים. העדפתי שלא לסכן את כולם בדרכי הארץ שכונתה פלסטינה או פלסטין. לבסוף סוכם, שנעשה חלק מן הדרך בים ונעלה על אונייה בביירות, כדי להגיע ממנה לחיפה.

הימים היו ימי סתיו, והים היה רוגש וסוער. הגלים הרימו והורידו את הסירה שהייתה צריכה להביאנו מחוף ביירות עד האונייה שעגנה בלב בים. חיבקתי את כרמל הקטן, שטרם מלאה לו שנה. גם הוא פחד כמו כולם. כיסיתי את ראשו במעילי, כדי שלא יראה את מראה הים האימתני. עלינו על האונייה והתברר שאנחנו היהודים היחידים באונייה, ושיתר הנוסעים הם ערבים מוסלמים. נראה שיד הגורל לא רצתה להרחיקנו מסכנות. בכל מקרה הגענו בשלום לחיפה, וממנה נסענו לתל-אביב. בבואי שאלתי את אחי על אודות המטבע הזר. הוא הודיע שכסף כזה מעולם לא הגיע לידי. שלחתי מברק למי"מ, אך לא קיבלתי כל מענה. שלחתי מכתב, אך תשובה לא באה. לא נואשתי ושלחתי מכתב ארוך יותר ומאיים, שאם לא יחזיר לי את כספי אגיע לקהיר. אך גם על כך לא הגיע כל מענה. לא נותרה לי ברירה אלא לנסוע לקהיר. הגעתי אליה בשעה עשר בלילה. ברגע שעמדתי לעלות על כרכרה שתביא אותי לאכסניה, שמשם התכוונתי לנסוע למחרת לאחר מנוחה לפגוש את מי"מ, פגשתי איראני שהיה ידידנו המשותף. סביר שלאחר שנפרד ממני, הודיע למי"מ שאני נמצא בקהיר. חשדי גבר אחרי שבהגיעי למחרת בשעה שש בבוקר לביתו בכיכר סקאקי, פתחה בפניי אשתו את הדלת והודיעה שבעלה יצא לנסיעה ארוכה. דבריה סתרו את דברי הידיד המשותף, שסיפר שערב קודם לכן פגש את מי"מ בבית-קפה במקום שבו התאספו כל החברים, והזהיר את מי"מ מפני נוכחותי בקהיר. נקלעתי למצב ביש, ולא ידעתי מה לעשות. נאלצתי לפנות למר חביב-אללה (חביבוללה) לאלה-זארי, ששהה באותם ימים בקהיר, וסיפרתי לו על המתרחש. הוא סיפר לי שמי"מ הפך את מלון 'ניסיונלי' בפורט סעיד למוקד פעילותו. פניתי מיד לתחנת הרכבת, עליתי על

הרכבת, ובפורט-סעיד ניגשתי למלון 'נסיונלי'. שאלתי בדלפק הקבלה על מספר חדרו. נמסר לי שהוא יצא מהמלון, אך לא עזב אותו. נחה דעתי שלפחות מצאתי את מקום מגוריו.

מול המלון היה בית-קפה, שהוציא כמה שולחנות וכיסאות אל המדרכה. ישבתי שם ולא גרעתי את עיניי מפתח המלון. כעבור שעה ראיתי את מ"מ נכנס למלון. נחפזתי אחריו ונכנסתי לחדרו. שאלתי אותו "אדוני הנכבד! האם זו דת? זו אמונה? איך נקרא 'יהודי' לאדם המפר אמון בקח ותן. מדוע לא ענית למברק ולמכתביי? הרי ביום שפגשת אותי בבאזאר של טהראן ושאלת אם אני זקוק למטבע זר שילמתי לך כערכן של אלף הלירות. מדוע לא העברת את הסכום לאחי, ומדוע מאז אתה מתחמק ומסתתר? האם בדעתך להשתמט מתשלום כספי?"

הוא החוויר, העמיד פנים של אדם שעוד מעט קט ייפול ויתעלף. ראיתי ש"לא הולך בטוב". נקטתי לשון איומים ואמרתי בקול רם "אם לא תשלם את כספי בו במקום, ארים אותך ואזרוק אותך דרך החלון". הוא התחיל להתחנן, וטען שלא היה לו ואין לו כסף. האשמתי אותו בשקרים והתחלתי לחטט בכיסיו. מצאתי בהם חמש מאות לירות במזומן. אמרתי לו: "אינך מתבייש?"

מ"מ התחיל להתחנן ואמר: "אין לי כסף להוצאות שוטפות. יש לי אישה וילדים לפרנס". דברים אלה הקטינו את להבות הכעס והרוגז בלבי. החזרתי לו מאה לירות. מ' חייך חיוך של שביעות רצון. שאלתי מה יקרה ליתרת החוב! הוא אמר שייתן בידי שטרות. הסכמתי. התחרטתי על האיום להטילו מן החלון. הושטתי לו יד. בערב הוא הזמין אותי לארוחה במסעדה. בשובי לקהיר, ניגשתי לאחינו, בן אחותו, ששימש לו כמזכיר. מ' המנוח הורה לו לרשום על שמי את השטרות. הוא משכני

הצידה, ולמרות היכרות קודמת עמי, אמר לי בכל הרצינות "אם לא תשלם לי 25 לירות אני אקלקל את העסקה". לא הייתה לי סבלנות להיכנס עמו לויכוחים. נתתי לו את 25 הלירות כמעין שוחד, והוא מסר לי את השטרות. בו ביום חזרתי לתל-אביב. מכרתי את השטרות לבנק ברקליס. הסכום שקיבלתי שימש לתשלום חלק מחובותיי.

משאלת אבי לעלות לרגל לירושלים

בשנת 1934 נפל אבי, חאגי רחמים, למשכב. מחלתו הייתה קשה, והרופאים שהוזעקו קבעו שהוא חלה במחלה בדרכי השתן ובמחלת פפילומה.¹⁰² באותם ימים לא היו תרופות למחלה זו, כמו לרבות נוספות. מדי פעם נפוצו ידיעות ושמעות על תרופות פלא חדשות. לגבי מחלת אבי, למשל, סיפרו, שבאחרונה הומצאה זריקה המופקת מארס נחש הקוברא העשויה לסייע בריפוי. לא ניתן היה למצוא את הזריקה באיראן אלא באירופה בלבד. הזמנו מפריז את הזריקה והזרקנו אותה לאבא. אלא שבניגוד לכל השמועות והתקוות, היא לא הועילה כלל.

נאלצנו לפנות לד"ר בח'יתאר הכירורג. לאחר הניתוח עברה על אבינו תקופה קצרה של רגיעה, אך כעבור זמן קצר שבה המחלה. פנינו לרופא כירורג של השגרירות הבריטית, והוא שלח את אבינו לאשפוז בבית-החולים האמריקאי כדי שיעבור ניתוח שני. אבינו כבר היה זקן, חלש ותשוש מאוד, ולא ציפה להאריך ימים. הוא קרא לי למיטת חוליו, ובמילים מקוטעות ובנשימה שקשתה עליו אמר לי: "חביב! אני לא אעבור את הניתוח בשלום.

הגעתי לסוף ימי. תביא עט ונייר ותרשום את צוואתי". צייתי לו, וכתבתי את אשר אמר. רצייתי לחזק את רוחו ואמרתי "אבא יקר! שמעתי בקולך ורשמתי כל מה שאמרת. אך תדע לך שהפעם אתה תגבר על הכול, ואחרי הניתוח תהיה בריא יותר מקודם, ומצבך יוטב". הוא שאל אם אני יכול להוכיח את דבריי. השבתי לו "נדרתי נדר, שאחרי הניתוח אקח אותך לירושלים". עיניו הלאות קיבלו ברק חדש למשמע הדברים, ומצבו השתנה. נראה שאלוהים העניק לו כוחות חדשים. הוא צחק ואמר, כי אם זה כך, הרי שהמצב אכן השתנה מאוד.

המשאלה לזכות ולראות את ירושלים הפיחה באבי כוח של בחור צעיר, והוא עמד יפה בניתוח שארך שעתיים וחצי. כאשר יצא הכירורג מהחדר הוא אמר לי בהשתוממות "בזמן הניתוח של אביך קרה דבר שהיה לי חדש ומפתיע". לשאלתי ענה "היינו באמצע הניתוח, כשליבו של אביך חדל לפעול. החולה נפטר, ואני אמרתי לסגני שיאסוף את הציוד ושיכסה את החולה. לפתע נשם אביך נשימה ארוכה, ליבו החל לפעום והוא קם לתחייה. לא ראיתי וגם לא שמעתי על מקרה דומה". מדברי הכירורג התרגשתי מאוד, ודמעות זלגו מעיניי. האם הבטחתי לקחת אותו לעלייה לרגל לירושלים השפיעה עמוקות על שובו לחיים? בטוחני שכך היה.

קשיש חולה מבקר בירושלים

לאחר הניתוח השני הרגיש אומנם אבי בריא, אך גופו לא היה כתמול-ששום. בסתיו 1936 החלטתי, כי הגיעה העת להוציא לפועל את הנדר שנדרתי, להביא אותו עמי ליזיארתי בעיר

הקודש. אבי רצה שניקח עמנו את שתי אחיותיי שטרם נישאו, את חביבה ואת איראן. הוא רצה לשתפן במצווה הגדולה. יהודי איראן התקשו לקבל דרכונים לנסיעה לחו"ל. לא היה מנוס אלא לנקוט צעדים בלתי שגרתיים. במשרד הדרכונים גילינו פקיד יהודי, מילידי העיר משהד. הוא אמר, שהוא יצליח לקבל עבורנו דרכונים, אם נשלם סכום מסוים. אלא שיש להשתמש לא בתעודות הזהות האמיתיות, אלא בתעודות זהות עם שמות אחרים. וכך עשינו. דרכונה של חביבה נשא את השם מולוכ, וזה של איראן את השם רובאבה. אינני זוכר את שמות המשפחה שניתנו להן.

בהגיענו לתל-אביב לא בזבזנו זמן ויצאנו, אני, אבי ושתי אחיותיי הרווקות לכיוון ירושלים. אבי כבר עלה לרגל לירושלים 40 שנה קודם לכן, ומשום כך נקרא מאז ח'אגי רחמים. אך הביקור הפעם היה שונה. הוא רעד מהתרגשות, בכה, והיה נראה כאילו הילה שמימית עוטפת אותו. נראה שכל מה שאירע בירושלים לפני דורות קם לתחייה מול עיניו. הקמת בית-המקדש הראשון ודברי שלמה המלך, שיקום בית-המקדש השני ודברי עזרא באותו מעמד, הריסת המקדש השני ואש אהבת היהודים, שלהבותיה הגיעו עד השמים ולא ניתן לכבותן מאז. הכול עמד אז מול עיניו. הוא הרים את הידיים לשמים ובבכי ובתחנונים אמר "אלוהים! שמור-נא על כל בני ישראל בעולם!". אבי היה זקן, חולה והתנועע בקושי. היה לו צינור בשלפוחית השתן, והיה צורך להשגיח עליו תמיד. ביתו הצעירה ביותר, איראן, היא שנטלה זאת על עצמה. זמן-מה לאחר מכן הגיע חביב-אללה לאלה-זארי¹⁰³ לתל-אביב, וביקש את ידה של אחותי חביבה. חתונתם נערכה בטקס פשוט.

אחדות השורות במשפחות יהודיות בדורי

בימים אלה שבהם אני עסוק בכתיבת זיכרונותיי, אני נזכר מדי פעם בגעגועים באחדות ובאינטימיות ששררו בין בני המשפחות היהודיות בימי נעוריי. אני משווה זאת, בדרך הטבע, למה שעניי רואות היום, וחבל לי על כך. נהוג היה שהבן המצליח ביותר בכל משפחה פורש את חסותו על אחיו ואחיותיו האחרים. בן כזה גם סייע בידי אביו ואימו. במשפחת אבי נפל הפור עליי.

באותם ימים, כשעסקתי בקבלת דרכונים עבור אבי ואימי, החליט אחי רוח-אללה (רוחוללה) אף הוא להצטייד בדרכון ולנסוע לפלשתינה. כבר הזכרתי שהדבר היה קשה מאוד. אך גם הוא כמו בני משפחתנו היה מאוהב בארץ הקדושה. הוא תר אחר פתרון מתאים אחר. הוא נסע לחיורמשהר,¹⁰⁴ הסתייע במבריחי הגבול, הסתנן לעיראק, ומבגדאד הגיע לארץ ישראל ברכב של הצלב האדום האנגלי. הוא נתקבל כחבר באחד הקיבוצים.

יום אחד פנה רוח-אללה, שהיה כבר בתל-אביב, אליי, וביקשני לתת לו 35 לירות זהב, כדי שבעזרתן ילמד את מקצוע הספרות ויעסוק בו. הוא אמר שיש לו מכר, שמוכן ללמדו את המקצוע. מבלי להתווכח עמו, ומכיוון שהצטרף לקיבוץ ובחר לעצמו דרך חיים, שילמתי לו למחרת את הסכום שביקש. אחרי ימים אחדים הוא בא אליי שוב ואמר "זה לא מקצוע בשבילי. לא אבי היה ספר ולא אבותיי לפניו". ראיתי שהצדק עמו, ושאלתי מה בדעתו לעשות. הוא אמר "עזבתי את הקיבוץ. מצאתי חנות ברחוב הרצל בדמי מפתח בסך 75 לירות. אפתח שם בית-קפה".

ראיתי שאין ברירה, ושאני יכול שלא לתמוך באחי, ובתוך זמן קצר אספתי 75 לירות ונתתי לו אותן מבלי שאבקש קבלה או אדבר על הלואה בריבית. אך את אשר יגורתי בא. אחי בזבז גם את הכסף הזה. הוא אומנם רכש כיסאות, שולחנות, ואת יתר הציוד, וגם פתח את בית-הקפה, אך עוד בטרם התחיל בעבודה מכר את הכול. התנהגותו הרגיזה אותי כהוגן.

המאורעות שפרצו לאחר מכן שיבשו את החיים. משפחתי ואני מצאנו מחסה בפתח תקווה. בשבת אחת שוב הופיע אחי הצעיר והודיע לי שחזר לחיות בקיבוץ, אך אין לו כסף להגיע חזרה למשק. הוא ביקש ממני 10 גרוש כהלואה. הזכרתי לו את גורל ההלוואות הקודמות. הדבר לא מצא חן בעיני אשתי, והיא רמזה לי לשתוק ולתת לרוח-אללה את מה שהוא מבקש. בחרתי לשתוק, נתתי לו יותר מ-10 הגרושים שביקש, ואיחלתי לו הצלחה.

ויתור על ירושת עזרא יעקוב

זמן קצר לפני שנסעתי עם אבי, חאגי רחמים ז"ל לירושלים, התעוררה בעיית הבית שהחזקנו ב'מחלה'. כרבים מיהודי טהראן כבר לא גרנו ברובע היהודי. לא היינו זקוקים לבית הזה למגורי משפחתנו, על כן הוחלט למוכרו. מסמך הבעלות על הבית היה רשום על שמי ומכירתו נראתה, לכאורה, עניין פשוט. אלא שהתעוררה בעיה - עזרא יעקוב, אבי אימי, ציין במפורש, שאסור ליורשים למכור את הבית לאדם שאינו בן המשפחה. כדי שהבית לא יישא את שמי, כדי שנוכל למכור אותו ולנסוע לירושלים במהירות בלויית אבי, הסבנו את הבעלות תמורת

סכום פעוט לשמו של קרוב משפחה שנחשב בעיני כולנו לאדם אמין ויצאנו לדרך. לא עבר זמן רב והאיש 'המהימן' מכר את הבית לאדם זר, אולי בשל אי-ידיעה, או בגלל שחמד את התמורה או מכל סיבה אחרת.

בשנת 1938 הודיעני אָקא זכריה קטן, בנו של אשר, עורך דינו של עזרא יעקב (זכריה ירש מאביו אשר את הייצוג), כי סנובר, אשת עזרא יעקב הלכה לעולמה שנה לפני כן, וכי היא ובעלה המנוח הורישו לי ארבע מאות תומאן. לאיש שבישר לי זאת, אָקא גיאן, בעלה של דודתי ח'אתון אמרתי: "אמור בבקשה לזכריה קטן, כי אינני רוצה דבר מרכושו של עזרא יעקוב וסנובר, סבי וסבתי מצד אימי. אהבתי מאוד את שניהם. אך כשם שעד כה לא לקחתי מהם פרוטה, אינני רוצה מהם כל ירושה שהיא, אמור לו שאת חלקי ייתן למישהו אחר, הכול בהתאם למקובל, או שיוציא על מטרה אחרת". בעלה של דודתי הפציר בי לקבל את הסכום, אך אני עמדתי בסירובי. הימים היו ימי טרם מלחמת העולם השנייה, וארבע מאות תומאן היה סכום נכבד שבעזרתו היה ניתן לפתוח עסק עצמאי.

סיפור המעילה באמון חוזר על עצמו

בחיי הפרטיים והמשפחתיים נתקלתי ככל אדם אחר בבעיות ובקשיים רבים, אך אינני זוכר את עצמי שקוע בעצב וביגון. להתייסר אך התייסרתי תמיד לראות את אחי לדת, שמקפיד על קיום מנהגים, מסורות ותפילות עד כדי אדיקות, מתעלם ממצוות משה, הנובעות ממקור אלוהי, שערך עולה בהרבה על

הוראות המוסר. מפליא הדבר שאירועים עצובים כאלה קרו לי פעמיים בתוך זמן קצר.

בשנת 1939 הגעתי לטהראן לטפל בענייני. יום אחד פגשתי את מירזא אַקָא, אחיינו (בן אחותו) של מ"מ הזכור לעיל. הפגישה הייתה מקרית. הוא אמר לי שידוע לו שדודו, אחי אימו, גרם לי צרות בפרשת אי-העברת המטבע הזר. הוא מתח ביקורת על שיטת עבודתו של מ' המנוח. והוסיף, כי על משפחתו לגמול לי בשל המעשה המכוער. הוא ידע להציג את עצמו כאדם ישר, כידיד וכירא אלוהים, עד שנשביתי בקסמיו והודיתי לאלוהים על כך שלעומת מ' קיימים אנשים אחרים כמירזא אַקָא.

תוך כדי שיחה התברר לי, שהלה קנה שטיחים רבים ועומד לשוב למצרים. לדבריו היה זקוק לכסף נוסף, כדי לשלם עבור השטיחים. הוא אמר לי "אדון דוקטור, אם תרצה, תן לי כאן סכום כסף ואני אדאג שתקבל את התמורה בתל-אביב". דבריו שימחו אותי מאוד, שכן, הוצאת מטבע זר הייתה עדיין עניין מסובך, ובני ציון היה זקוק לכסף בארץ ישראל. חג הפסח התקרב, וכספו של ציון הלך ואזל. אמרתי למירזא אַקָא "אני אתן לך סכום השווה ל-300 לירות, וכשתגיע לקהיר העבר אותו לבני". הוא קיבל זאת על עצמו, ואני שילמתי לו את מלוא הכסף.

מירזא אַקָא יצא לדרכו. חג הפסח עבר, ושום כסף לא הגיע לידי ציון. סיימתי את ענייני בטהראן וחזרתי לתל-אביב. הסיפור חזר על עצמו. מברקי ומכתבי לא נענו. בכעס רב נסעתי לקהיר. יכולתי לוותר בקלות על הכסף, אך לא יכולתי להחשות מול רמאות וחוסר מצפון. פגשתי אותו בקהיר. אם דודו נהג לברוח ממני והיה מסתתר מפני, 'איש פלאים' זה, שטען לאדיקות, הסתכל בעיניי בחוצפה, פנה בצחוק ושאל: "למה באת

לקהיר? אין לי כסף. חוזר למקומך ולחיידך". על-אף שאש הכעס בערה בי, שמרתי על קור רוח ואמרתי "ראה נא אדוני הנכבד, אני טרוד, אתה יודע שאין אפשרות לשלוח כסף מאיראן למשפחתי בתל-אביב. דתנו ואמונתנו מתייחסות למעשיך כדבר שלא יעשה". הוא ענה לי בחוצפה: "אל תבזבז את זמנך. מאין יש לי כספים כדי לתת לך?" עניתי לו "אם אתה אומר אמת ואין לך כסף, תן לי שטיח משטיחך. אני אמכור אותו ואקח את תמורתו. הוא אמר שלעולם לא יעשה כדבר הזה. כל מה שעשיתי וכל הצעה שהצעתי, נדחו על ידו. לא יכולתי לו. שמרתי על קור רוח ועזבתי את בית-המסחר. רציתי לראות מה יקרה ביממה הקרובה, ומה אוכל לעשות.

באותם ימים הוחמר מצבו של אבי, וכבר דובר על ניתוח נוסף בבית-חולים. באותו ערב, כשהגעתי הביתה, ראיתי את בעלה של אחותי, את חביב לאלה-זארי במצב רוח שונה ומודאג. ראיתי שהוא רוצה לספר לי ולאחותי מולוכ דבר-מה, אך מהסס. לבסוף אמר בקול חלש, שקיבל מברק שבו נמסר על מות אבי תחת אזמל הניתוח. צר היה לי מאוד. שלושה ימים לאחר מותו לא ניגשתי למירזא אָקא. ביום הרביעי הלכתי למקום עבודתו. צערי על מות אבי הכביד עליי כהוגן. פניי היו עצובים. אמרתי לו "אדוני. אבי נפטר ואני צריך לחזור בדחיפות. תן לי את כספי כדי שאשוב". הוא צחק צחוק ארסי ואמר: "מה, גידלת זקן כדי לעשות עליי רושם ואתה מרמה?" אלוהים, הוא יודע מה דברים אלה חוללו בי. בערתי מכעס. בחנות נמצא אדם שידע על כל הפרשה. הוא שאל את מירזא אָקא אם לדוקטור אכן מגיעות שלוש מאות לירות או לא. מירזא אָקא אמר שהדבר נכון, אלא שכרגע אין לו כסף, ולשאלת האיש בחנות אמר שישלם את הכסף אחרי שימכור את השטיחים. האיש אמר "טוב מאוד. כדי

שעניינו של הדוקטור יוסדר, אני נותן לו שטר. ואתה, כשתמכור את השטיחים, תעביר את הכסף אליי". הבעיה נפתרה בדרך זו. לקחתי את השטר ושבתי לתל-אביב.

ארץ ישראל הייתה שרויה במשבר ובשעת חירום. הדרכים היו מסוכנות ולא שקטות, בחלק מן המקומות הרגו הערבים, שהוסתו על-ידי מנהיגיהם, כל יהודי שנקרה בדרכם. התברר לאחר מכן, שהנאצים, שהייתה להם השפעה ניכרת בפלסטין, הסיתו נבערים מדעת קנאים נגד היהודים. האביב הגיע כמעט לסופו וחודש תמוז התקרב. את ציון בכורי שהיה עסוק בלימודיו, השארתי בארץ ישראל ושבתי עם אשתי ויתר ילדי לטהראן.

נס באירוסי הלן

ביתי היחידה, שהרבינו לקרוא לה יותר בשמה העברי, יפה, הגיעה לגיל הנישואין. כנהוג במשפחות יהודיות, הגיעו שליחי מצווה לבקש את ידה ולהיפגש עמנו. אני נטיתי לכך שתמשיך את לימודיה ושלא תקים משפחה בגיל צעיר. אך הגברת איראן המנוחה, אחות אשתי, שחשבה שאנחנו עומדים לעקור מטהראן כדי להישאר באורח קבע בארץ ישראל, דחפה לנישואי יפה, כדי שתקשור אותי לטהראן, כפי שתכננה. בכל אופן, מכיוון שהיה כבר מועמד משכיל שרצה לשאת את הלן, ומכיוון שהיא, ככל הנערות היהודיות, כבר הייתה בגיל המקובל לנישואין, נתתי את הסכמתי. אשתי נתנה את אישורה לנישואין ברצון. טקס השיריני חיוראן (אכילת הממתקים), דהיינו ארוסי יפה עם ד"ר דרוויש, נערך באולם גדול עם אורחים רבים. הכול עבר בשלום

ובשמחה. האולם נשכר על-ידינו ואנו קיבלנו את האורחים בחמימות. באותו לילה נפתחו ארובות השמים וגשם זלעפות ירד, והיה נראה שלא ייפסק.

קרוב לחצות עזבו האורחים את האולם. ברגע שעזב האורח האחרון התמוטט חלק גדול מתקרת האולם, ומי הגשמים הציפו את הרצפה. כמה שמחתי שאיש לא נפגע, הרי הייתה זו סכנת נפשות. ראיתי באירוע הזה סימן לברכה לאירוסייה של ה'לן, בשעה טובה ומוצלחת.

באותן שנים מעטים בטהראן החזיקו ברכב פרטי. ככל הזכור לי, לא נראתה אף אישה נוהגת. לאחר האירוסין, עודדה רעייתי את יפה ללמוד נהיגה. היא למדה וזכתה לרישיון. אני מניח שהייתה אחת הנשים הראשונות בטהראן שישבו מאחורי ההגה.

אשתו השנייה של רזא שאה¹⁰⁵ בחגיגה בוכרית

בתחילת 1940 שבתי לתל-אביב דרך בגדאד יחד עם מכרי בן-לוי. לציון היה כבר אופנוע. הימים היו הרי סכנות, ואני חרדתי לשלומי. אש המלחמה כבר בערה בחזיתות, שמו של היטלר הנאלח היה בפי כול. כולם חששו שעלול להיווצר מחסור קרוב בדברי מזון. כדי שתהיה אספקה נאותה למשפחתי ובייחוד לבני, ציון, תושב קבע בארץ הקדושה, וכדי שלא נסבול ממצוקה, הקדמתי תרופה למכה. פנינו לבית-מסחר מאחורי הדואר, קנינו כמה שקי אורז, כמה תיבות סוכר וכמה פחי שמן.

באותם ימים ניגש אליי מכר ושמו איסאר ח'יאן וסיפר, כי פרצה מריבה בינו לבין איראני אחד, ושהוא רוצה להסתייע בקונסול איראן. האיש היה יליד בוכרה, שהשתייכה לאיראן

בעבר, ושימשה מרכז יהודי חשוב בעולם. אני ואיסאר ח'אן נסענו לירושלים. הכרתי את הקונסול, הצגתי את בן לווייתי בפניו, וזה סיפר את הפרשה לקונסול וביקש את עזרתו במחלוקת שבינו לבין האיראני. הקונסול אמר בצחוק או ברצינות, כי התנאי הוא, שאיסאר ח'אן יזמין אותנו לארוחת ערב גדולה. איסאר ח'אן הניח ידו על מצחו ואמר כי הכבוד נופל בחלקו. סוכם, שהקונסול ושניים מאנשיו יגיעו ערב אחד לתל-אביב, ואני אסיע אותם לפתח-תקווה, שם התגורר איסאר ח'אן. למחרת טלפן אליי הקונסול ואמר, כי מספר מלוויו יהיה שנים-עשר איש. הודעתי זאת לאיסאר ח'אן. תגובתו הייתה: אם זה כך, הבה ונערוך נשף של ממש מן האגדות.

יכולתו הכספית של איסאר ח'אן הייתה סבירה, ואירוע כזה היה במסגרת יכולתו. הוא הזמין נכבדים אחדים, עיתונאים, כמה ידוענים וגם את מושל ירושלים. המסיבה הפכה למסיבה נוסח אלף לילה ולילה. איסאר ח'אן הכין מראש בגדים בוכריים וכן כובעים ואדרות שבהם נשזרו חוטי זהב ורקמות זהב, וביקש מהאורחים ללבשם. נגנים בוכריים הוזמנו לנגן באוזני האורחים ניגונים יפים, והמאכלים הוגשו כיד המלך.

בין המוזמנים ראיתי פתאום את אשתו השנייה של רזא שאה. מכיוון שהתנהגה כאלמונית ולא הוצגה לקהל, לא דיברתי אתה. אך מושל ירושלים הכיר אותה, וברגע שנכנסה לאולם קם ממקומו לכבודה והשתחוה לפניה. העיתונאים שנכחו באותו מעמד הבינו שהיא מלכת איראן. למחרת פורסמה עובדת נוכחות מלכת איראן במסיבה בכמה עיתונים. במהלך הערב גם קונסול איראן נאום קצר והודה למארח. איסאר ח'אן ביקשני להשיב בשמו לקונסול. בחרתי להשיב לקונסול בשפה

הצרפתית, ובדבריי הזכרתי בתמצית פרטים על יהודי איראן בזמן שבוכרה הייתה חלק מאיראן.

יומיים לאחר המסיבה טלפן אליי הקונסול וביקש ממני לבוא לפגשו בהקדם האפשרי. נסעתי לירושלים ונכנסתי למשרדו. בעבר, בכל הזדמנות שבה נפגשנו, נהג עמי הקונסול בחמימות והרעיף מחמאות ו"ברוך הבא". הפעם הייתה התנהגותו קרה ומאופקת, וניכר בו שהוא מוטרד. וכך אמר לי: "אדון דוקטור! דע לך שלא תוכל יותר לשוב לאיראן". שאלתי לסיבת הדבר, ונעניתי, שמה שפורסם בעיתונים בקשר לנוכחות המלכה במסיבה כפי שהיא תוארה, עלול לגרום לרכילות ולרינונים על המלכה. במילים כדרבנות ומבלי להירתע אמרתי "אם העונש על כך הוא לא לנסוע לאיראן, הרי שהוא יחול גם עליך. אתה קונסול איראן ולא אני. הרי לא אני חשפתי את המלכה לעיתונאים". הוא התפלא ושאל "אז מי גילה ברבים את זהותה? הרי האורחים לא ידעו מי היא. רק אתה ידעת שהיא אשתו השנייה של הוד מלכותו", אמרתי "הכול בגלל הקידה נוסח התצר, שמושל ירושלים קד בפני המלכה. העיתונאים הסקרנים נדרכו לברר את הנושא עד תומו והבינו שהיא מלכת איראן".

כאשר הבין הקונסול שאין לי יד ורגל בעניין, הוא חזר למחמאותיו הרגילות, הורה להגיש קפה טורקי ושאל "מה עלינו לעשות עכשיו, אדון דוקטור? אני אהיה מטרה לכעסו של רזא שאה, יבוא הקץ עליי". ריחמתי עליו, ואמרתי לעצמי, שכיחודי המשתדל תמיד לעזור לאחרים, אסור לי לעוזבו לאנחות. ואז בא לי רעיון. אמרתי לקונסול שעלינו להסדיר שהידיעה תוכחש כמה שיותר מהר. והוספתי ש"אני מכיר אדם בעל השפעה, מנהל בנק. אגש אליו ואבקשו ליצור קשר עם העיתונאים". הקונסול קם ממקומו, הרעיון מצא חן בעיניו. הוא השיב "אם תוכל

לעשות זאת, אהיה חייב לך תמיד". אני דיברתי על מנהל בנק, אך התכוונתי לאדם אחר, במעמד גבוה יותר, אדם שענייני בנקאות היו זרים לו. התכוונתי ליצחק בן-צבי, האיש שזכה להיבחר לנשיאה השני של מדינת ישראל אחרי חיים וייצמן. לא הייתי מעוניין שקונסול איראן ידע על ידידותי עם בן-צבי. בכל אופן נישתי לבן-צבי וסיפרתי לו על הפרשה. בן-צבי מיהר לשוחח עם העיתונאים, וכך זכתה הידיעה על נוכחות מלכת איראן להכחשה. הקונסול הביע בפניי את רחשי תודתו.

התראה לפליט יהודי-רוסי

לפני הנסיעה של שנת 1940 לישראל, הכרתי בטהראן יהודי רוסי שעבד בחנות לצורכי כתיבה ברחוב איסטנבול. הוא היה אנטי-קומוניסט. האיש דיבר עברית רהוטה, לא הסתיר את אהדתו הרבה לציונות, ושאל להגיע לארץ היעודה. אני גיליתי אהבה רבה כלפי האיש בשל דעותיו והאידיאולוגיה שלו, והרביתי לבקרו. יום אחד הוא הגיע לביתי מפוחד ומבוהל ואמר "מהמטרה הזהירו אותי לצאת בתוך 15 ימים מאיראן, אחרת יסגירו אותי בגבול לידי הרוסים. ברור שאם יממשו את איומם, סופי להיירות מיד בידי הרוסים. בזה אין לי כל ספק. אנא, עשה משהו לבל אפול קורבן". הרגתי אותו והבטחתי שאעשה כל מה שלא ל ידי. ראשית, היה עלינו להאריך את מועד הגירוש הצפוי מעבר ל-15 ימים, כדי שישאר לנו פנאי לצעדים הבאים.

ביקשתי ממר רוואנבאז, שהכיר אנשים בצמרת ה'נזמיה' (שמה של המשטרה האיראנית באותה תקופה) שיבקש מהם ארכה של חודש ימים. לשמחתי הוא הצליח בכך תוך זמן קצר.

אני מצידי עשיתי מאמצים להשיג 'סרטיפיקט' להוצאתו של הרוסי לתל-אביב. לא היה זה דבר של מה בכך, אך לבסוף הצלחתי ושלחתי אותו לדרכו.

בארץ ישראל בימי מלחמת העולם השנייה

באמצע שנת 1940 נתקלתי באותו רוסי בבנק בתל-אביב. תוך כדי שיחה נשמעה התפוצצות וכולם ברחו למקלטים. אני, שחרדתי לבני ציון, יצאתי לרחוב, לכיוון המקום שבו הוא למד הנדסת חשמל. עשיתי זאת בריצה. אך כשהגעתי לשם הסתבר, שגם הוא יצא מהמקום כדי לחפשני. לבסוף מצאנו זה את זה ועלינו לאוטובוס כדי להגיע לפתח-תקווה, שהיה מקום בטוח יותר. מאז שהחלה המלחמה התאכסנו במקום שכונה גן מירזא-קנדרוב.

בימי המשבר, לפני מלחמת העולם השנייה, התרחשו בפלשתינה (או פלסטין) מאורעות דמים. הגרמנים הנאצים ניצלו את השפעתם העמוקה על הערבים, כדי שאלה ישפכו את דם היהודים. מעניין שדווקא אז נמלטו יהודים מדמשק ומבגדאד, ערים שטעמו את טעם המלחמה, כדי להגיע לארץ ישראל. חשתי אחריות כלפי בני משפחתי. דאגתי לשלומם. העובדה שההפצצות חזרו ונשנו גרמה לי להחליט לשוב לטהראן. דנתי בנושא עם בני משפחתי והם נתנו את הסכמתם. קניתי מכונית מסוג 'ביואיק'. ציון נועד להסיעה. אך כשהגענו למדבר העדפנו לשכור נהג ערבי, כדי שהרואה את פניו ובגדיו הערביים יחשוב שמדובר במכונית השייכת לערבי. המשכנו בנסיעה, וערב יום כיפור הגענו לעיירת הגבול קסר-שירין,¹⁰⁶ בגבול איראן-עיראק.

ביקשנו מהרב המקומי שישחט לנו שתיים-שלוש תרנגולות שאותן תבשל אשתו, צידה לסעודה המפסקת ולמוצאי יום כיפור, לתום התענית. שעה לאחר מכן הרגשנו בחילה, כבר היינו אז במקום הקרוי שאה-אבאד-עירב. עצרנו באכסניית נוסעים. התברר שכולנו קיבלנו הרעלת קיבה. יכלו להיות לכך סיבות אחדות, בישול בסיר לא נקי, או אי-שמירת המאכל בקירור. בכל מקרה עברנו גם את התקלה הזאת בשלום. הגענו לטהראן. כעבור זמן-מה קרתה תאונה למכונית שקנינו בתל-אביב. לשמחתנו איש לא נפגע, אך נאלצנו למכור אותה בהזדמנות.

הפצת טהראן בידי בנות הברית והפלישה לאיראן

לא ניתן היה לברוח מאימי מלחמת העולם השנייה. היטלר המטורף הצית אש בכל מקום. בשנת 1941 הפציצו בנות הברית את טהראן. רזא שאה סולק אז מכס המלוכה¹⁰⁷ ויורש העצר, מוחמד-רזא הושב במקומו. במדינה התחולל בין לילה מהפך גמור. תחת הסדר והמשמעת של אתמול, שכונו בידי אנשים בשם עריצות ומחנק, נולדו תוהו ובוהו ומהומות. תחילה סברו רבים שלמלחמה ולהפצצות בטהראן יהיה המשך ולכן רצינו להתרחק. בחרנו להתגורר בגן בפרבר ששמו היה דרקה, משם הגחנו מדי יום לטהראן.

ציון, שהחזיק בתואר מהנדס, רצה להקים שירות לתיקון מכשירי רדיו, שרבים רצו לרכשם, אך לא היה קל למצוא אותם בחנויות. כולם ידעו מה רב ערכם של מכשירי הרדיו, וכשהתקלקלו נזקקו למומחה לתיקונים. מומחים כאלה היו

ממש נדירים. כדי לבנות שירות מסוג כזה, שבראשו יעמוד ציון, היה אז צורך בכאלף תומאן.

הציגו אותנו בפני מר ס"נ (שמו המלא מצוי בזיכרונותיי, במקור), כדי שנרכוש מידו את כל הדרוש. הוא אמר, שמה שאנו צריכים מצוי אכן במחסן ברשותו. שילמנו לו את הסכום במזומן אך את מסירת הסחורה דחה מיום ליום, עד שהתברר שהכלים הדרושים אינם כלל במלאי. הוא רצה לייבאם מבגדאד, אלא שהמלחמה בעיראק, שהביאה להשתלטות בריטניה על הארץ השכנה, מנעה זאת ממנו לדבריו. לא הפסקנו לפנות אליו, אבל הפעם לשם קבלת כספנו בחזרה. הוא התיש אותנו שוב ושוב, עד שאילצנו להיכנע ולוותר.

גם היום אני פוגש את האיש מדי פעם, וברוב חוצפתו הוא עדיין מרעיף עליי סימני ידידות. נראה ששכח את חובו, שלפי תעריפי היום הכפיל את עצמו פי מאתיים עד שלוש מאות פעמים.

פרק ח': 'ילדי טהראן'¹⁰⁸

בשנת 1942, בעיצומה של המלחמה, כשהעולם היה שרוי בגיהינום של ממש, הגיעו לאיראן קבוצות של ילדים ובני נוער יהודים, יוצאי פולין, משטחי ברית המועצות, דרך בנדר פהלווי.¹⁰⁹ קודם להגעתם, הגיע מברק ששלח בן-צבי ובו הודיעני, שהקבוצה הראשונה של הילדים היהודים, 800 במספר, תגיע בתוך יומיים לטהראן הבירה. הוא ביקשני להיערך לקליטת הפליטים בעזרת יהודי איראן, עד להגעת נציג הסוכנות היהודית.